

Рецензия

от проф. дсн Валентина Миленкова,

катедра Социология, ЮЗУ „Неофит Рилски”

Член на научно жури в конкурса за заемане на академична длъжност „професор” по Социология, професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата за нуждите на секция „Социален контрол, отклонения и конфликти”, обявен в ДВ бр. 108 от 30.12.2014г. от Института за изследване на обществата и знанието, БАН

1. Общо описание на представените материали от кандидата

Доц.дсн Ана Мантарова е единствен кандидат в конкурса и участва с 20 публикации, конкретизирани в: една монография и 19 студии и статии, публикувани в рецензирани академични издания: списания и сборници в България и чужбина. Доц.Мантарова е редактор и съставител на 9 научни сборника.

От представените материали: 18 са на български език и 2 са на английски език.

Общият брой на по-важните публикации на кандидата до момента включва: 17 статии и студии на английски език, 33 са на български език.

Мантарова е участвала с доклади на 17 международни форума и на 6 национални научни форума.

Кандидатката има богата проектна дейност: участвала е в 23 научно-изследователски и приложни проекта с външно финансиране, като на 11 от проектите е научен ръководител.

2. Обща характеристика на научната и научно-приложната дейност на кандидата

Изследователските полета, в които са разпластени трудовете на кандидата са :

- Екологични проблеми и устойчиво развитие;
- Рискове на трансформацията и девиантно поведение.

По темата „Екологични проблеми и устойчиво развитие“, Мантарова фокусира своето внимание върху: грижите за околната среда, екологичните рискове, екологичната култура; като последната е разгледана в няколко аспекта: междугенерационна перспектива, селски условия и контекста на всекидневието.

„Рискове на трансформацията и девиантно поведение“ представлява другият изследователски тренд в работите на дсн Мантарова; той се конкретизира в: джендър проблематика, престъпността, икономическата криза, личната сигурност, домашното насилие. Специално акцентирам на търсенето на сравнителната перспектива България – Македония в контекста на девиациите, както и на осмисляне на европейския срез и влиянието на европейското членство върху живота на българите.

В съдържателен план искам да подчертая стремежа за правене на обобщения и показване на систематизации в много от публикациите на доц.Мантарова.

3. Учебна и преподавателска дейност на кандидата

Доц.дсн А.Мантарова е реализирала преподавателска дейност и е водила лекционни курсове в следните университети в страната:

- 2010-2014: „Социология”, ЛТУ;
- 1998-2001: „Социология на престъпността”, ВТУ „Св.Св.Кирил и Методий“, Център за обучение;
- 1998-2000: „Социология на политиката”, ВТУ „Св.Св.Кирил и Методий“, Център за обучение;
- 1997-1998: „Социология на престъпността” Славянски университет;
- 1996–1998: „Социология на политиката” Славянски университет.

Доц.Мантарова има един успешно защитил докторант и е ръководител на двама докторанти в настоящия момент към ИИОЗ, БАН.

Ръководител е на 3 магистри.

Кандидатката има експертна и консултантска дейност към различни организации.

4. Съдържателен анализ на научните постижения на кандидата, ясна характеристика на научните приноси.

Приносите на доц.дсн А.Мантарова мога да обобща по следния начин:

А. В областта на девиациите:

1. На основата на задълбочен анализ на престъпността са изведени нейните количествени и качествени характеристики и динамика в условията на макросоциална трансформация. Определени и систематизирани са факторите, които влияят върху престъпността.
2. Анализирана е дейността на правоохранителните органи и дефицитите в нея, а също и обществените оценки и очаквания на основата на статистическа и емпирична информация.
3. Очертани са особеностите и спецификата на виктимизацията на жените и са определени основните социални фактори, които я обуславят.
4. В сравнителна перспектива за България и Македония са систематизирани проявленията на „престъпността“ и „домашното насилие“ като са изведени факторите, които ги детерминират.

Б. В областта на екологичната проблематика:

1. Систематизирани и критично анализирани са основни съвременни социологически концепции за рисковете и в частност за екологичните рискове.
2. Предложена е оригинална авторова концепция за екологичните рискове и социологическото им изследване.
3. Разработен е оригинален модел на екологичната култура, който е операционализиран чрез система от индикатори.
4. Направен е авторски анализ, обвързващ екологичните рискове (тяхното генериране, възприемане и отреагиране) с икономически интереси на социалните субекти и съществуващи социални неравенства (най-вече образователни и доходни).

5. Отражение на научните публикации на кандидата в нашата и чуждестранната литература

Доц.дсн А.Мантарова е посочила списък от 41 установени цитирания; от които:

32 цитирания в публикации, издадени в нашата страна и 9 публикации, издадени в чужбина.

6. Анализ на представените трудове

Ще се спра на някои от представените трудове, с които доц.А.Мантарова участва в конкурса за академична длъжност „професор” по социология. Подбрала съм в тематично отношение публикации, отнасящи се до двете изследователски области: „Екологични проблеми и устойчиво развитие“ и „Рискове на трансформацията и девиантно поведение“.

„Екологични проблеми и устойчиво развитие”, 2015, София

Монографията представява синтез на многогодишната работа на Мантарова по екологичната проблематика, базирана на задълбочено осмисляне и рефлексия на различни теоретични концепции и разработването на собствени авторски модели по темата за екологичните рискове и култура. Първата част на монографията е подчертано теоретична. В нея се представя класификация на екологичните рискове, теорията за „дълбоката екология“ и нейните характеристики и същност, представена е теорията за устойчивото развитие; специално внимание е отделено на ключовите идеи на автори, които са класици по темата за екологичните рискове и рисковото общество.

Направен е модел за анализ на екологичните рискове в трансформиращото се общество, който се верифицира към българската ситуация.

Втората част на монографията разглежда екологичните рискове в нашата страна по разработения от авторката модел. На базата на солиден емпиричен материал е осмислена икономическата и социалната ситуация в условията на преход в българското общество. Представени са разнообразни данни от изследвания, за да се проследи до колко те кореспондират на промените на обективните параметри на отделните компоненти на околната среда.

Мантарова констатира, че изразените оценки за състоянието на околната среда и поставянето му като проблем сред останалите проблеми през последните 7-8 години показва корелации с възрастта, образованието, материалното положение, етническата принадлежност на респондентите. Изведени са различни зависимости и връзки, авторските тези са подкрепени с много добре структуриран емпиричен материал. Монографията е разработена на високо ниво и представлява сериозно постижение в областта. Давам висока оценка на авторското присъствие и показаната ерудиция.

Имам няколко препоръки с оглед бъдещата работа на д-р А.Мантарова:

- Добре е да се проследи ролята на неправителствения сектор за справяне с екологичните рискове.
- Дарителските практики по посока опазване на околната среда представляват една интересна и неизследвана тема.
- Развитието на „зелената икономика“, ориентирана към употреба на биогорива, възобновяеми енергийни източници, създаване на екологични производства, могат да се разглеждат като примери за това, че икономиката също се променя проекологично.

„Образование и девиации: вариации и зависимости в грижата за околната среда” Образование и девиации, 2014

В статията са показани различни предизвикателства пред екологията: климатични промени, озонова дупка, недостиг на питейна вода, обезлесяване. Представени са различни политически форуми, на които се разискват изведените проблеми. Засегнат е и

един трети разрез, показващ отношението на хората към околната среда, като се въвежда понятието “environment-friendly” образци; върху отклоненията от тези образци е фокусирано вниманието на авторката. Използва се емпирична информация от национално представително изследване, проведено през 2012г.

Изведени са важни зависимости между фактора „образование“ и „грижата за околната среда“, а именно че по-образованите хора проявяват по-отговорно отношение към околната среда и са по-загрижени за нея, която загриженост се проявява и на поведенческо ниво. В този контекст авторката формулира важен извод, който има характер и на препоръка, че съществува реална възможност чрез повишаване на образователното равнище да се постигне стъпка напред към проекологично поведение.

Основната ми препоръка е да се проследи по-сегментирано връзката между различните образователни степени и отношението към екологията, информираността и поведението на хората. В статията са показани само двете крайни степени в образователната скала: „висше – начално“ образование. Напълно подкрепям извода, че образованието влияе върху екологичното съзнание и проекологичното поведение на хората.

„Екологичните рискове – перцепции, оценки, реакции” Екология и хуманизъм, София, 2013

В статията се дава дефиниция на екологичните рискове – като промени на околната среда, които са вредни за индивиди и социални общности. Тези промени се влияят от различни човешки дейности – икономически и битови. Необходима е информираност и екологично поведение на хората. Показани са резултати от проведени представителни изследвания (от 2010 и 2012 г.), като на емпирична основа са направени няколко извода:

- Информираниостта на населението в екопроблематиката показва значителни предметно-тематични и социално-групови вариации.

- Малък е делът на хората, които нямат никакви познания по темата или са дистанцирани; но декларираният интерес към екологичната тема често пъти се сблъсква със слаба или никаква информираност, което на практика обезсмисля декларирания интерес, тъй като хората остават пасивни, а смисълът на отношението към екологията се изразява в проактивно екоповедение.

Според авторката трябва да има диференциран подход към различните целеви групи; необходима е намеса на държавата в процеса на създаване на проекологично поведение, като в тази посока се препоръчва използване на икономически лостове. Оценявам извеждането на конкретни мерки, включително препоръки на държавно ниво, защото по мое мнение именно рестриктивните мерки, както на битово, така и на корпоративно ниво могат да бъдат мотиватор за проекологично поведение, което все още остава неразвито, макар да има обществена загриженост, интерес и екологическа ангажираност. Бих препоръчала на д-р Мантарова включване в методологията на изследванията и на качествени методи, както и разширяване обхвата на целевите групи, които са източник на информация, а именно мнения от хора ангажирани на държавно ниво с екополитики: министерство, агенции и служби, защото количественото изследване представя само едната страна в пъзела „екопроблематика“, необходимо е да се проследи и позицията на субектите пряко ангажирани с мерките и решенията на проблемите.

„Екологичната култура в междугенерационна перспектива”, Balkans 21.org

Екологичната култура се разглежда като сложен феномен, исторически променливо единство от съзнание и поведение, отнасящи се до взаимодействието общество – природа във всичките му форми. Статията е базирана на емпирични резултати, получени от проведено в област Благоевград представително изследване по проблемите на устойчивото развитие.

В статията са показани значителни вариации в параметрите на екологичната култура при различните възрастови групи, което означава поддържане на диференциран подход. Според авторката, особено внимание изискват младите поколения. От една страна, те са настроени проекологично. От друга страна, им предстои дълъг жизнен път и тяхното поведение зависи от решаването на много от проблемите.

По-възрастните, често пъти са по-информирани, но притиснати от ежедневни проблеми поставят екологичните теми на по-задно място.

Оценявам положително извеждането на диференцирания подход към различните поколения и подкрепям отстояването на приложния аспект, развит в публикацията, насочен към конкретни практически действия, които в крайна сметка са изключително важен сегмент в екологичната тема.

„Личната сигурност на жените в условията на прехода ” В: Равнопоставеност на половете в политиката, 2013

Авторката поставя темата за сигурността на жените в общата макросоциална рамка, свързана с висока безработица, спад на доходите на хората, нисък жизнен стандарт. Макроситуацията в страната е обвързана с микропроекциите в оценките на хората, които бележат неудовлетвореност, разочарование и негативизъм.

В тези условия се наблюдава ръст на престъпността и увеличаване на престъпленията, чиито жертви са жени, но често пъти пострадалите не се обръщат към полицията. Използват се данни от няколко изследвания.

В статията се проследява още едно направление на виктимизацията на жените – домашното насилие. Показва се как статусът на мъжа и жената се променя в годините на прехода и как това е свързано с насилието.

Авторката разкрива още един ракурс по темата – държавните институции и превръщането им в гарант за личната сигурност. В статията, опирайки се на данни се споделя обществената оценка за неспособността на държавата да осъществи ефективен контрол по спазването на законите и санкция при нарушаването им.

Искам да подчертая, че използването на голям набор от данни – както официални статистически, така и от различни изследвания прави анализа убедителен и добре балансиран; представят се поредица от обяснения, които показват развитието на различните форми на посегателства над жените.

В тази връзка поставям следния въпрос: наред с икономическите фактори има ли други причини и обяснения за посегателствата над жени?

„Вяра, ценности, девиантно поведение“ сп. Идеи, 2011

В статията е представена ролята на религията и нейните възможности да редуцира девиациите и да ресоциализира девиантните субекти; подчертава се, че ценностите и принципите на религията имат огромен потенциал за регулативно въздействие върху поведението на хората.

В анализа се проследява същността на девиациите и различните форми на девиантно поведение. Важно място заема разглеждането на ценностите и тяхната преоценка,

свързана с подмяната на терминалните ценности от инструментални, създаването на ценностен вакуум, което води до аномия и социални отклонения.

В статията са представени различни примери на духовници, които извършват благотворителност; показани са примери на сътрудничество между църквата и държавата, с което се акцентира на обвързването на религиозната институция със светския живот и проблеми както и потенциала на религията да участва в различни обществени каузи.

„Проблемът за престъпността в България в условията на модернизация и интегриране в Европейския Съюз“, В: Социологията – от емпирията към теорията, София, 2010

В статията се показва налагането на тенденцията за нарастване на престъпността и поддържане на ниски оценки за работата на институциите, борещи се с престъпността в страната, което прераства в ниско обществено доверие. Разликите със страните от ЕС са големи. Авторката подчертава, че в условията на нестабилност, зле функциониращи институции, стремеж към придобиване на ограничените и недостатъчни ресурси, се налага масова ориентация за търсене на индивидуални стратегии за справяне, които не рядко са на ръба на закона.

Един от важните изводи на статията е, че макар да не се наблюдават положителни промени, българите твърдо подкрепят членството на страната в ЕС, виждайки в това единствената възможност да се върви напред и да се ограничават пречките в развитието. Статията е много добре балансирана с богатия емпиричен материал и аналитичността си.

7. Лични впечатления за кандидата

Познавам Ана Мантарова от края на 1980-те години, когато бях докторантка в Института по Социология на БАН – сега Институт за изследване на обществата и знанието, БАН. Впечатленията ми са за един амбициозен, упорит, целенасочен изследовател, с потенциал и критична рефлексия, със сериозно и отговорно отношение към работата.

Смятам, че д-р А.Мантарова притежава ерудиция и професионализъм, които я определят като един утвърден изследовател в полето на социологията.

8. Заключение

Опирайки се на научно-изследователската дейност на доц.д-р А.Мантарова и нейните приноси, вземайки предвид участията ѝ в конференции, проекти, както и експертната и преподавателската ѝ активност, давам положителна оценка на нейната комплексна работа и резултати, представени при участието ѝ в конкурса за академична длъжност „професор”, по професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата (Социология).

Гласувам положително и призовавам членовете на научното жури и на Научния Съвет при ИИОЗ да присъдят академичната длъжност „професор” на доц.д-р Ана Мантарова.

7.05.2015
гр.София

проф.д-р Валентина Миленкова